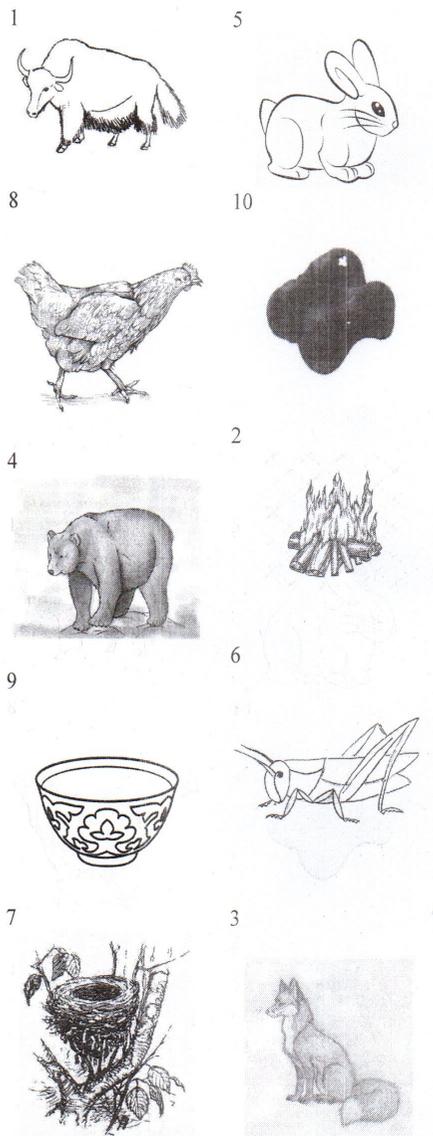

МӨГЕНИҢ ХУРЕЖИРДЕ КЕДЕР ХЕВИ?

ДҮРГЕН ЧУГААЛАР

Хаялаза,
Хаяланзын
Хаяларга
Хаяланзын!
Чыраалаза,
Чыраалазын,
Чылгы малгар
Чыраалазын.

Үлгөр домактар
Кижил болуру чажыңган,
Аът болуру кулунунган.

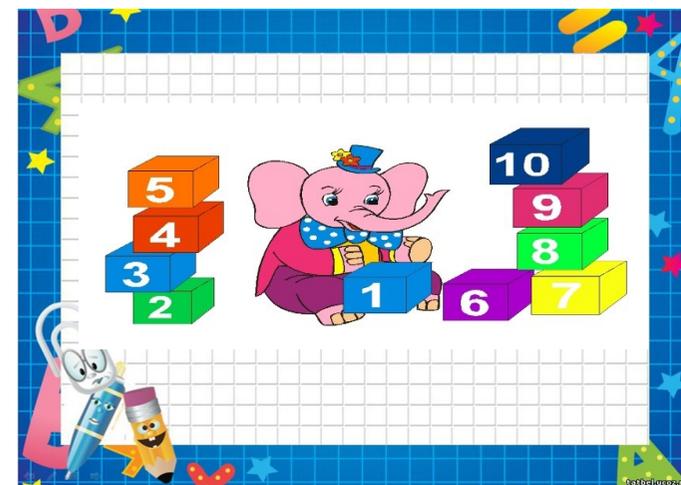
Аътты эзер каастаар.
Атты ээзи каастаар.

Аът багайда, аал ырак.
Ат багайда, алгар ырак.

Тыва Республиканың Ак-Довурак
хоорайның школа назыны четпээн уругларның
муниципалдыг автономнуг өөрөдилге албан чери
«Сказка» уруглар сады

АДА-ИЕНИҢ СҮМЕ АЛЫР ТӨВҮ «ТООЛЧУГАШ»

Үндүрүлгө №8 «ТЫВА ЭР КИЖИНИҢ ҮШ ОЮНУ»

Үндүрүлгениң тургузукчусу -
Монгуш Азиана Николаевна
күш-культура башкызы, педагог-консультант

ЭР КИЖИНИ ҮШ АДААН МӨӨРЕЙИ

Тыва чон шаг-төөгүден, салгалдан салгалче дамчып келген үш оюнуг – аът чарыштырары, баг адары база хүреш.

АЪТ ЧАРЫШТЫРАРЫ

Аът чарыштырарда, «чүгүрук аът» болгаш «челер аът» деп ийи кезекке чарып алып. Чарыштырар дээн аъттарны бир ай бурунга ар-ла белеткен, соогун

эгелээр.

А кажан чарыштырар хүнү кээрге аъттарны чыылган чонну долгандыр чортур:

- бирээде, чаржыр аъттарны чон-биле таныштырары;
- ийде, аяр чортуп, малдың шынганнарын чарышка чанчыктырары;
- үште, аъттарны хөөредир.

ТЫВЫЗЫК БАРДЫ, ТЫВЫҢАРАМ ЧЕИ (Азырал амытан дугайында тывызык)

Ыракты ырак дивес
Ылап чоруктуг.

Берт черни бергезинмес –
Бедик мербегейлиг.

БАГ АДАРЫ

Баг адар оюннуң кол-ла херексели ча-согун болур.

Шаанда эрниң эрези дээн кижилер ча, согун-биле кара адып маргыжар чораан. Байырлалдарга адаан-мөөрей кылып маргылдааларның эң-не солуну болгаш шиитпирли ча адары. Ылаңгыя куда дүшкен, оваа дагаан улуг байырлалдар, езулалдар болган черлерге ча адып маргыжар.

ЧА-СОГУННУ КЫЛЫРЫ:

Ча-согунну инек азы те мыйызындан чуга-чуга кылдыр тавылап тургаш, хырбалап, сиыр-биле шидип алып.

Согуннуң бажын хөмгөн кылган молдурок-биле баштап алып. Ээлгир болгаш чаньычал болур ужурлуг. Ча, согун-биле баг адарда, талалар баглажып алгаш, ээлчежип тургаш адар. Чок болза ийи бөлүктежип алып».

БАГ АДАРЫНЫҢ ЧУРУМУ:

Салыкчылар багны билээнге борбактай ораап-ораап, чаның дөртен дурту хуре черни хемчээгеш (бир чаның дурту бир кулаш бичи ажыг), аңаа салып каар. Даап каан багның мурнунга довуракты өпейтип төп каар. Ча адыкчызының кол сорулгазы: ол өпейтип каан довуракка дэспейн, даап каан багны он камап дегзир адары болур. Кончуг аваангыр ча адар кижичаңгыс тын-биле (тыныш) он ажыг согунну үндүр адыптар гээр.

ХҮРЕШ

Хүреш – тускай гүрүмнер езугаар, ийи кижиниң янзы-бүрү аргалар ажыглап тургаш, күш дузасы-биле октажыры, тыва эр кижиниң үш оюнунун бирээзи. Тыва хүрешке мөгелер деңзи, назы-хар барымдаалавас, кончуг шыырак аар дензилиг бичежек дурт-сынныг кашпагай, оран мөге октаптар, тыва хүреш кончуг нарын, үр белеткелдиг. Тыва хүрешти бурунгу төөгүден алгаш көөрге бистиң ада-өгбелеривис эр кижиниң үш оюнунга мөөрейни оранчурт чер ээзинге чүдүп, оваа, суз бажы, от, бурган дагаанда, куда дүшкенге ыдык кылганда, чылыг үезинге төрөл-бөлүк аайы-биле байыр-дой эртирер турган.

